

A bibliográfia védelmében

K. Zotova

A szerző *“Opyt apologii bibliografii”* című írását (Sovetskaá bibliográfia. 1989. 3. sz. 7–14. p.) **MÁTYUS Krisztina** tömörítette.

Az ember anyagi és szellemi világa mellett a dokumentumok összessége egy harmadik világot alkot, amely annak ellenére, hogy az ember műve, mégis rajta kívül, tőle függetlenül és vele egy szinten létezik, és teljes felhasználásra rendeltetett. Ezt szolgálja a bibliográfia, mely a dokumentumokat helyettesítő modellek létrehozására van hivatva. A bibliográfia a dokumentumok rendszerezett világát jelenti. Alapvető törekvése, hogy “rendet tegyen” a valóságban, vagyis, hogy a dokumentumokat leírja és rendszerezze. Speciális feladata és egyben legfőbb módszere a modellálás, azaz egyes dokumentumok vagy csoportjaik modelljének megalkotása. (Az egyes dokumentumok modellje a bibliográfiai tétel, a dokumentumok csoportjának modellje pedig a bibliográfiai jegyzék, mutató, katalógus.) Fajtájától függően egy sor egyéb funkciót is betölt. Modelljei még akkor is információs értékűek, ha csupán külső ismérveket (szerző, cím stb.) tartalmaznak.

A történelmi fejlődés folyamán a bibliográfia színkálálja új színekkel gazdagodik, mivel egyre nagyobb mértékben kezd függeni a dokumentumok felhasználóinak információs érdeklődésétől. A bibliográfia egyre inkább a felhasználó érdekeit szolgálja, ezért figyelmét is ráirányítja. Tehát úgy is meghatározható, mint az a tudomány, melynek tárgya a felhasználó információs igényének kielégítése a dokumentumokban rögzített információval.

Ezen a területen sokat köszönhetünk a tudományos segédbibliográfiának, melynek fejlődése jelentősen hat a bibliográfia egyéb fajtáinak fejlődésére. A század közepén gyökeres változás következett be a tudományos-technikai információban a releváns információ fogalmának meghonosításával. Ez ugyanis nemcsak a kollektív, hanem az egyéni információs szükségleteket is maximálisan szem előtt tartja.

A korszerű bibliográfiai tevékenység alapja kapcsolatban van a dokumentumok kiválasztásának kritériumaival, a bibliográfiai leírás variálhatóságával, szerkezeti felépítésével, amit a felhasználó érdeke diktál. Mind gyakrabban igyekeznek tudományos szempontokat érvényesíteni az információ kiválasztásában. A válogatás szempontjait a dokumentum-felhasználók igényeinek előzetes felmérésére és a bibliográfiai modellezés tudományos módszereinek alkalmazására kell alapozni. A bibliográfia számára nem a dokumentumok, hanem az információs igények az elsődleges jelentőségűek. A bibliográfia feladata a jövőben annak meghatározása lesz, hogy melyik az az információ, melyről le kell mondanunk. A szelektivitás mindig is jellemezni fogja; s ez még a nemzeti bibliog-

ráfíára is vonatkozik. Sajnos, egyelőre még hiányoznak azok a korlátok, melyek megakadályoznák egy-egy érdektelen könyv terjesztését. Elválasztani a konkolyt a tiszta búzától: ennek a felelősségteljes megbízásnak csak a bibliográfia tehet eleget. Csak az értékes dokumentumok méltók rá, hogy megőrizzék őket a könyvtárakban és az ember társadalmi emlékezetében.

Különbséget kell tennünk a bibliográfia és a bibliográfia tudománya között, rögtön leszögezve, hogy az első az utóbbinak létfeltétele. A bibliográfia a szó legtágabb értelmében, mint a dokumentumok leírása és elemzése, tudományos tevékenység. Mint tevékenység és mint végeredmény: tudomány, mivel tudományos módszerekkel él, és mivel gyarapítja tudásunkat a konkrét dokumentumok világáról. E tekintetben határai élesek, és nem sajtíthatók ki más tudomány által (még az informatika által sem). A bibliográfia elmélete a bibliográfia fejlődését tanulmányozza, vizsgálja a tárgyát, módszereit, szerkezetét, funkcióját, történetét, kapcsolatrendszerét, tehát a tudománytanhoz hasonlítható. S hogy mire is kell manapság a bibliográfusnak minden erejét összpontosítania? Előszörban a bibliográfia, különböző mutatók összeállítására, melyek nélkül ma már nem lehetünk meg.

A bibliográfia előtt új terek nyíltak meg egyrészt az új, "nem hagyományos" dokumentumfajták megjelenésével, másrészt a felhasználók számának megsokszorozódásával, információs szükségleteik növekedésével. Ez új dokumentum-modellek létrehozását vonta maga után. Tisztázandó, hogy az alábbi három esetben hol húzhatók meg a bibliográfia határai.

A nem publikált vagy korlátozott számban publikált dokumentumok beletartoznak tárgykörébe, ha tartalmazzák az azonosításukhoz minimálisan szükséges adatokat, hiszen elsődlegesen a felhasználói szempontok veendő figyelembe. Ebben az esetben nincs különbség bibliográfia és irattári munka között, csupán a leírásban használt jelek számában és jellegében.

Nem rekeszthetők ki a dokumentumok szemantikai egységei sem - a bibliográfia tárgyköréből, ezek alkotják a "gondolatok bibliográfiáját". Ma már szinte elkerülhetetlen, hogy önállóan használják egy dokumentum egyes részeit. Információs szövegelemzéssel igyekeznek kiszűrni egy könyv lényeges gondolatait. Jelentheti-e ez akár azt, hogy a szövegrészek, szemantikai egységek elvesztik kapcsolatukat a dokumentummal? Ez csak látszat, hiszen a dokumentumokban testet öltő igazság részben tényekkel, részben gondolatokkal fejeződik ki. A tények leggyakrabban számszerűek, ezért nem fontos a kísérő szöveg, abból könnyen kiemelhetők. Ám a gondolatok, eszmék, ötletek verbális jellegükből adódóan nem fejezhető ki pontosan, körülírásra szorulnak. Tényekből és a tényeket megállapító és gyakran ismeretlen személyekből rengeteg van (nem véletlen, hogy az alapvető tényekről általában kézikönyveket adnak ki). Ezzel szemben a gondolatok világa nem olyan hatalmas, és az "alkotó szellemek" száma is viszonylag alacsony.

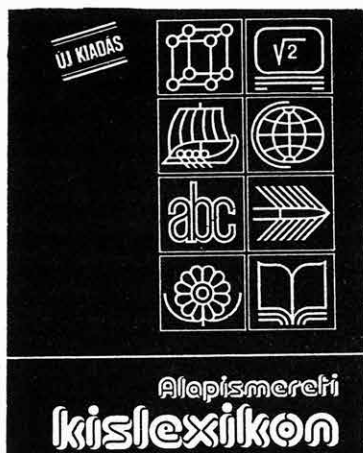
A gondolatok sohasem szakadnak el az őket hordozó dokumentumtól, sem a szerzőtől, sem a publikálás helyétől és idejétől. A gondolatok bibliográfiája él és fejlődik. Bizonyítékkal szolgálnak erre a speciális fogalmi információs bankok.

Ami a dokumentumokban rögzített információ feltárását illeti: minden dokumentumról, vagy annak részéről, sőt, önálló szemantikai egységeiről is készíthető csak a külső jegyekből építkező modell (szerző, cím, nyelv stb.). De alkotható olyan modell is,

mely a fentiekén kívül a dokumentum tartalmáról is tájékoztat. A bibliográfia a fejlődése során a dokumentumok külső jellemzőinek modellezésétől mindinkább a bennük található információk modellezése felé halad. A szakmai köztudatban él az a vélemény, hogy a szakirodalmi szemle és a referatív információ nem a bibliográfiához, hanem a tudományos tájékoztatáshoz tartozik. Ennek okát főként azokban a módszerekben keresik, amelyekkel ezeket az információfajtákat létrehozzák. Véleményük szerint azonban ez hamis kérdésfelvetés, mert formális jellegű. Mivel a feldolgozás során a dokumentum modelljét hozzuk létre, amely segítségével ilyen vagy olyan módon, de mindig rövidített formában az információt közvetítik, ezért ezt a tevékenységet is a bibliográfia körébe kell sorolnunk.

Nem tartoznak a bibliográfia tárgykörébe a nem dokumentum jellegű információ modelljei, sem egy adott szöveg teljes visszaadásával kapcsolatos problémák (fordítás, számítógépbe vitel stb.). A tágabb értelemben vett bibliográfiának rengeteg megjelenési formája van, melyeknek a bibliográfiai jegyzék csak a kezdete, de a szemlén, a bibliográfiai esszén keresztül a recenzio, a bibliográfiai bevezető stb. is e körbe tartozik. A számítógép segítségével e megjelenési formák száma tovább növelhető. Felmerül a kérdés, vajon a számítógép nem teszi-e majd fölöslegessé ezt a tudományt? Hiszen az adatbázis tulajdonképpen bibliográfiai információ. A válasz mégis nem : tömör, kivonatos információra továbbra is szükség lesz. A szelektálás, a felhasználó megkímélése a számára lényegtelen információtól továbbra is a bibliográfiára háruló feladat marad.

HAT ÉS FÉL SZÁZALEKKAL NŐ a British Library államsegélye az 1990/91. költségvetési évben az előzőhöz képest (58 millió fontra). Mint a könyvtár egyik vezetője kijelentette, ez a növekedés a támogatás reálértékének megőrzését jelenti - amire ebben az évtizedben még csak egyszer volt példa. Kiadásainak 25%-át egyébként saját gazdasági tevékenységéből (termékeinek értékesítéséből) fedezi a British Library. (BL News 1990. jan.)

Iskolai könyvtárosok figyelmébe ajánljuk a Tankönyvkiadó gondozásában megjelent Alapismereti kislexikon 2. átdolgozott kiadását. A kislexikon a biológiai, kémiai, fizikai, matematikai, technikai, földrajzi, történelmi és irodalmi alapfogalmakat tárgya fel elsősorban a középiskolás diákok számára, de meríthetnek a lexikonból a nem iskolások is.

“Kislexikonunk - távoli műfaji rokona az angolszász nyelvterületen elterjedt ”középiskolai szótárnak” - merőben újszerű vállalkozás a magyar lexikonkiadásban. Nem szótár, noha sok szócikke az értelmező szótárakra, vagy éppen az idegen szavak szótáira emlékeztet. S nem is igazi lexikon, bár egyes cikkei tömör jellemzéseket, meghatározásokat adnak, sőt sok rövid életrajzot is.

Iskolai kislexikon, alplexikon - e két munkacímmel emlegettük magunk közt készülése során. Iskolai - mert elsősorban iskolások igényeinek kielégítésére hoztuk létre. Középszintű műveltségi anyagot ölel fel, a 12-18 éves korosztályok érdeklődésének, befogadóképességének megfelelően. Alplexikon - mert a lapok, az ismeretterjesztő s a közkeletű szakirodalom, a szépirodalom olvasásához szükséges ismereteket tartalmazza minden korosztály számára érthetően.

Különbözik tehát minden korábbi egykötetes lexikontól, hiszen azok általában feltételezték használóik alpműveltségét. E mű szerzői, szerkesztői igyekeztek ennek az új műfajnak a kereteit (az egykötetes terjedelem s nem egészen 9000 címszó korlátai közt) saját belátásuk szerint kitölteni; a műfaji újdonság miatt azonban kísérletnek is szánják munkájukat, s kériek használóit, fiatalokat és felnőtteket, hogy levélben juttassák el a mű szerkesztőjéhez megjegyzéseiket, kívánságaikat, amelyeket az újabb kiadás sajtó alá rendezésénél hasznosítani szeretnének.” - írta a lexikon bevezetőjében *Balázs György* szerkesztő.